

INLEIDING

Het monastieke gebinte van de roomse Kerk

TERMINOLOGIE

HOOFDSTUK 1:

XVIe eeuw: Filippus Neri

1. Het Concilie van Trente (1545-1563)

2. Filippus Neri (1515-1595): levenswandel

Kaderstuk: Rubens verfraait de Chiesa Nuova

3. Het Oratorium di Santa Maria di Vallicella

Kaderstuk: de Chiesa Nuova

4. Expansie in Italië

5. Expansie buiten Italië

6. De constitutie

Kaderstuk: de constitutie van het Oratorium van Neri (1612)

7. Op weg naar heiligheid

8. Betekenis van Neri

HOOFDSTUK 2:

XVIIe eeuw: Het Oratoire de France in een turbulente eeuw

1. Een bewogen eeuw

Kaderstuk: de vijf proposities van de bul "cum occasione" (1653)

Kaderstuk: het formulaire de l'assemblée du clergé de France (1657)

2. Pierre de Bérulle, oprichter en inspirator van het Oratoire de France

2.1 Van het Hotel Acarie naar het Oratoire de France

2.2 Oprichting van het Oratoire de France

Kaderstuk: de oprichtingsbijeenkomst van het Oratoire de France

Kaderstuk: het Oratoire du Louvre

2.3 De Bérulle en het priesterschap

2.4 De geest van het Oratoire de France

2.5 De Bérulle ondervindt tegenwerking

2.6 De Bérulle richt een seminarie op

2.7 Werken van de Bérulle

2.8 Staatsman de Bérulle

Kaderstuk: De Bérulle begeleidt de dochter van Henri IV naar Engeland

2.9 De Bérulle en de contrareformatie

2.10 Kardinaal de Bérulle

2.11 De nalatenschap van de Bérulle

Kaderstuk: De karmel en de oratorianen

3. Pastoraat en onderwijs

3.1 Pastoraat en apostolische activiteiten

3.2 Onderwijs

Kaderstuk: Het college van Juilly

4. Het Oratoire de France na de Bérulle

4.1 Twee congregaties splitsen zich af

4.2 Jansenisme in het Oratoire de France

4.3 Filosofische stromingen na de Bérulle

Kaderstuk: het occasionalisme van Malebranche

Kaderstuk: de levenswandel van de oratoriaan Nicolas Malebranche (1638-1715)

Kaderstuk: de levenswandel van de protestant Gottfried Leibniz (1646-1716)

Kaderstuk: de levenswandel van de jansenist Antoine Arnauld (1612-1694)

4.4 Het bérullisme overleeft ternauwernood de 17e eeuw

HOOFDSTUK 3

XVIIe eeuw: De oratorianen in de Lage Landen

1. Hervorming van de Kerk in de Zuidelijke Nederlanden

Kaderstuk: de concursus: een vergelijkend examen voor pastoors-kandidaten

Kaderstuk: Vlaamse bisdommen en aartsbisdommen in de 17e en 18e eeuw

1.1. Een priestergemeenschap in Scherpenheuvel (1624)

Kaderstuk: paus Alexander VII schenkt een wandtapijt aan Scherpenheuvel

1.2. De hulp van Franse oratorianen wordt ingeroepen

1.3. Aan de slag

1.4. Een tweede neriyaans Huis: Kevelaar (1646)

1.5. Een autonoom Oratorium van Vlaanderen

Kaderstuk: De oratoresses van Brussel

1.6. Een wankel priestergenootschap onder druk

1.7. De jansenistische malaise

Kaderstuk: aartsbisschoppen Creusen en de Berghes beteugelen al te vrijpostig gedrag tijdens de eredienst

2. Een Kerk in de verdrukking: de Hollandse zending

Kaderstuk: Neriaans Huis in Keulen, het Collegium Alticollense

3. Huizen in het aartsbisdom Kamerijk

HOOFDSTUK 4

XVIIIe eeuw: Oratorianen in verwarring

1. De tweede jansenistische golf

Kaderstuk: Quesnel ontvangt de bul Unigenitus

Kaderstuk: Les convulsionnaires

2. De oratorianen worden hard getroffen

2.1 Zuiveringen in het Oratoire de France

Kaderstuk: de algemene vergadering van 1745

2.2 Zuivering van het Vlaamse Oratorium

3. Het Oratoire de France in vrije val

3.1 Onderwijs

3.2 Pastoraat en predicatie

3.3 De verlichting in het verschiet

4. Het Vlaamse Oratorium blijft een marginale priestercongregatie

4.1 Colleges

4.2 Mariale bedevaartsoorden

4.3 Pastoraat

Kaderstuk: de geest van Neri herleeft bij de zusters van de Heilige Filippus Neri

4.4 Het Huis van Leuven ingebed in de Alma Mater

5. Oratorianen staan aan de wieg van het Utrechts Schisma

5.1 Aanloop naar het Utrechts Schisma

Kaderstuk: Quesnel ontsnapt uit het aartsbisschoppelijk paleis van Mechelen

5.2 Utrechts Schisma is een feit

Kaderstuk: Van bisschoppelijke Cleresie tot Oudkatholieke Kerk

5.3. Franse oratorianen zijn actief in een afgescheiden kerk

6. Het doek valt over de oratorianen

6.1. Frankrijk sluit alle kloosters

Kaderstuk: loi relative à la suppression des congrégations séculières et des confréries

Kaderstuk: Pierre de Bérulle wordt geen rust gegund

6.2. Het einde van de Vlaamse Huizen

HOOFDSTUK 5

XIXe eeuw: Herstel maar geen doorstart in België

1. Herstel van het Oratoire de France

Kaderstuk: tekst van de heroprichtingsbul van l'Oratoire de France (1864)

2. John Henry Newman: nieuw elan vanuit het Verenigd Koninkrijk

2.1. Het tijdschrift *The Rambler* (1848-1862) en het Engelse katholieke reveil

2.2. Levensloop van Henry Newman (1801-1890)

2.3. Hoofdrolspeler in de Oxford-beweging

2.4. Oratorium van Birmingham

Kaderstuk: Guido Gezelle en de Oxford-beweging

2.5. Kritiek en repliek

Kaderstuk: Theologie van Newman

3. Geen herinstructie van de Vlaamse Huizen

4. Herstelpoging vanaf een afgelegen eiland

4.1. Voorgeschiedenis

4.2. Conflict

Kaderstuk: Antoinette de Bourignon

4.3. Doorstart faalt

4.4. Definitief einde

4.5. Sporen van de oratorianen in de Lage Landen

5. Het lot van de Neri-Huizen buiten de Lage Landen

HOOFDSTUK 6

XXe eeuw: De oratorianen betreden de moderne tijd

1. Op weg naar een mondiale confederatie van Neri-Huizen

2. Confederatie van Neri-Huizen – Quo vadis

3. Het Oratoire de France zoekt zijn eigen weg

3.1 Slachtoffer van antiklerikale wetten

3.2 Terugkeer uit ballingschap

3.3 Het Oratoire de France en het modernisme

3.4 Teruggeworpen op zichzelf

4. Opnieuw Neri-Huizen in Frankrijk

5. Engeland

Kaderstuk: Spaanse studenten van Opus Dei onderhouden vriendschappelijke betrekkingen met de Brompton Oratory

6. En de Lage Landen?

6.1 Nederland

6.2 Vlaanderen

7. De hedendaagse oratoriaan

7.1 Vorming van de hedendaagse berulliaanse oratoriaan

Kaderstuk: Het noviciaat in Monsoult tot 1968

7.2 Vorming van de hedendaagse neriaanse oratoriaan

Kaderstuk: het noviciaat in een Neri-Huis

EPILOOG

BIBLIOGRAFIE

Voorwoord

De inwijding of consecratie van een nieuwe kerk in Rome was in de 16e eeuw weliswaar een kerkelijk hoogtepunt vol symboliek, maar niet zo'n uitzonderlijke gebeurtenis. Alle aandacht van de pelgrims in die tijd ging uit naar de voltooiing van de majestueuze Sint-Pietersbasiliek. Met duizenden tegelijk stroomden ze toe uit heel Europa, soms uit vrije wil, soms gehoorzamen aan een opgelegde boetedoening of op zoek naar een volle aflaat. Midden in het bouwgeweld in de stad werd de hoofdkerk van de jezuiten, de Il Gesu (*Chiesa del Santissimo Nome di Gesù all'Argentina*), en die van de oratorianen, de Chiesa Nuova, voltooid. Hun stichters Ignatius van Loyola (1491 – 1556) en Filippus Neri (1515 – 1595) maakten de feestelijke consecratie van hun kerken respectievelijk in 1584 en 1599 niet meer mee. Toch waren het ware hoogtepunten van kerkelijke pracht en praal. Op 25 november 1584, de feestdag van de heilige Catharina, werden de relieken van de heiligen Abundius en Abaundantius in de crypte onder het altaar van de Il Gesu bijgezet. *Deze bijzetting of translatio werd gevolgd door de inwijding van de kerk en de zalving van het altaar.* Drie patriarchale basilieken hadden hun kanunniken afgevaardigd en niet minder dan drieëntwintig religieuze instituten stuurden een uitgebreide delegatie. In hetzelfde jaar betrok Filippus Neri met zijn volgelingen de al afgewerkte woonvertrekken van de Chiesa Nuova. De kerk zelf wachtte nog op haar voltooiing met altaarstukken, ornamenten en haar barokke voorgevel die als twee druppels water leek op die van de Il Gesu, *toonbeeld van de contrareformatorische architectuur.* Haar consecratie in 1599 zal niet minder uitbundig geweest zijn dan die van de jezuiten. De relieken van maar liefst zes martelaren werden onder het hoofdaltaar bijgezet. De klanken van het *L' Amoroza Ero Fatta Spirituale* van de oratoriaan Giovanni Giovenale Ancina, doctor in de filosofie en geneeskunde, maar ook een begenadigd componist, zullen zeker aan de feestvreugde hebben bijgedragen.

Terwijl de Romeinse oratorianen in een jubelstemming verkeerden over hun prachtige nieuwe kerk, werd op 5 juni 1599 te Parijs de 24-jarige Pierre de Bérulle, alumnus van de Sorbonne, tot priester gewijd na een voorbereidende retraite bij de kapucijnen. De humaniora

had hij doorlopen bij de jezuïeten in het *Collège de Clermont* van Parijs. Zijn moeder was al zeventien jaar weduwe en bevriend met madame Acarie die haar huis aan de Marais had opengesteld voor de kerkelijke intelligentsia, waaronder Franciscus de Sales (1567 – 1622), een bekende van Neri en oprichter van de zusters van de visitandinnen en Vincent de Paul (1581-1660), oprichter van de lazaristen. Stellig zal de kring rond madame Acarie waartoe de Bérulle behoorde de ceremonie van 5 juni 1599 bijgewoond hebben. In datzelfde jaar was in Parijs enige ophef ontstaan rond de reizende bezetene Marthe Brossie. De Bérulle reageerde onder de schuilnaam Léon d'Alexis met de *Traité des énergumènes* (Troyes, 1599), waarin hij bezetenheid voorstelde als een satanische versie van de incarnatie. Het was zijn eerste publicatie van een lange reeks.

Een van de meest gelezen werken in die tijd was de *Instructions aux confesseur* van Carolus Borromeus (1538 - 1584), aartsbisschop van Milaan en oprichter van de oblaten van Sint Ambrosius (1578). Hij was een van de invloedrijkste prelaten van het Concilie van Trente (1545-1563), waarbij hij zich naast de behandeling van allerlei theologische kwesties en het opstellen van een catechismus ook inliet met de reglementering van liturgische zaken zoals religieuze kunst, het kerkinterieur, de plaats van het altaar en de ceremonie van de kerkwijding.

Na rijp beraad besloot de 36-jarige Pierre de Bérulle zich niet aan te sluiten bij een bestaande orde maar zijn eigen weg op te gaan, wat resulteerde in de oprichting van de priestergemeenschap het *Oratoire de Jésus* in 1611, dat een geweldige ontwikkeling zou doormaken in Frankrijk.

Hiermee zijn we aanbeland bij de zes hoofdrolspelers van de contrareformatie uit de 16e en 17e eeuw. Inclusief madame Acarie zijn ze allemaal heilig verklaard, op een na, Pierre de Bérulle, ondanks zijn rode kardinaalsbaret. Van het zestal spreekt Filippus Neri het meest tot de verbeelding. Dicht bij het centrum van de macht werkend, bleef hij volgens de overlevering de eenvoud zelve. Gelijkgestemden wist hij zonder hoogdravendheid aan zich te binden en om te smeden tot een lokale inspirerende gemeenschap, zonder drang naar uitbreiding en regelzucht. Hoe anders was het karakter van Pierre de Bérulle die machtig op zijn paard gezeten paradeerde door de straten van Parijs bij de uithuwelijking van de dochter van Henri IV met Charles I van Wales en zich liet uitbeelden in de prachtigste gewaden. Waar Neri zich beperkte tot het geven van inspirerende sermoenen op druk bezochte bijeenkomsten zonder iets op schrift te zetten, legde de Bérulle hartstochtelijk zijn gedachten

vast in een veelvoud van ingewikkelde traktaten. De tegenstelling tussen beiden kon niet groter zijn, terwijl ze hetzelfde doel nastreefden: de heiliging van het priesterschap als wapen tegen het oprukkend protestantisme. Voor de Bérulle waren soms jarenlange vriendschappen ondergeschikt aan dit hogere doel, zoals met Duval, zijn vroegere leermeester van de Sorbonne, Vincent de Paul en zelfs madame Acarie.

Zijn in Rome de Chiesa Nuova en de Il Gesù nog steeds de markante hoofdkerken van de Confederatie van het Oratorium van Filippus Neri en van de Societas Jesu, de bescheiden barokke hoofdkerk van het Oratorium van de Bérulle in Parijs, l' Oratoire du Louvre, is met dank aan Napoleon nu een protestantse tempel, gestript van haar grandeur als Chapelle Royale waarbij de oratorianen de eerbiedwaardige titel Chapeleins du Louvre mochten voeren.

Hadden Italië en Frankrijk een spirituele voortrekkersrol in de contrareformatie, in de Vlaamse gewesten kwam men niet veel verder dan het implementeren van de decreten van het Concilie van Trente waarbij men de hulp zocht van de nieuw opgerichte orden in Italië en Frankrijk, waaronder de oratorianen. Met de contrareformatie waaide de grandeur van de barok over als exponent van de macht van de roomse kerk met als prominentste voorbeelden de Sint-Michielskerk van Leuven en de Sint-Carolus Barromeuskerk in Antwerpen. Zoals in Rome zullen ook hier de gelovigen bij de bouw hun ogen uitgekeken hebben.

Als een van de weinige orden zijn de oratorianen na bijna twee eeuwen aanwezigheid in de Lage Landen na de Franse revolutie niet meer teruggekeerd, dit in tegenstelling tot in de ons omringende landen. Ze zijn herleid tot een paar her en der verspreide archiefdozen. De overlevering van hun geschiedenis is tot staan gebracht. Ze zijn niet alleen voorgoed verdwenen uit het Vlaamse straatbeeld, ze zijn ook uit de geschiedenisboeken verdwenen en uit het collectieve geheugen gewist, terwijl sommige Vlaamse colleges gedurende vele jaren op hun fundamenten hebben gestaan.

Wij hebben geprobeerd ze van onder het stof vandaan te halen en hun rol in Vlaanderen voor het voetlicht te brengen. Verwacht geen wetenschappelijke verhandeling, verwacht ook geen zucht naar volledigheid, maar wel een verhaal dat wellicht zal inspireren om dieper te duiken in de boeiende geschiedenis van een vergeten priestergemeenschap.